

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Jiří Šrámek

Pojetí člověka, přírody a etiky v buddhismu

Olomouc 2016

vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne 16.4. 2016

.....

podpis

Děkuji PhDr. Petru Zimovi, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce, poskytování rad a materiálůvých podkladů k práci.

Obsah

Úvod.....	5
1. Indie v době Buddhova života.....	7
2. Život Buddha.....	9
3. Buddhismus – styl života.....	12
3.1. Dharma.....	12
3.2. Tři koše.....	14
3.3. Sangha.....	16
3.4. Théraváda a mahájána.....	19
3.5. Obřady a slavnosti.....	20
3.6. Vadžrajána.....	21
4. Buddhismus v západní civilizaci.....	23
4.1. Počátky šíření.....	23
4.2. Buddhismus v Evropě.....	23
4.3. Buddhismus ve Spojených státech amerických.....	25
4.4. Buddhismus v České republice.....	26
5. Etické zásady buddhismu.....	29
6. Buddhistické pojetí člověka a přírody.....	31
6.1. Pojetí člověka v buddhismu.....	31
6.2. Pojetí přírody v buddhismu.....	33
7. Využití tématu ve výuce OV a ZSV.....	35
7.1. Seznámení se základy buddhismu na 2. stupni základních škol.....	35
7.2. Seznámení se základy buddhismu na gymnáziích.....	36
Závěr.....	37
Prameny a literatura.....	38
Elektronické zdroje.....	39

Úvod

Tématem této bakalářské práce je Pojetí člověka, přírody a etiky v buddhismu. Na buddhismus lze nazírat jako na neteistické náboženství, čímž se od ostatních hlavních náboženských směrů liší, protože jeho podstata není stanovena na víře k bohu. Panují zde ovšem i další odlišnosti, neboť je to i filozofický směr a způsobem života, který je znám svými vysoce mravními etickými zásadami, jejichž principem je ochrana veškerého života, nenásilí a mír. Právě z těchto důvodů jsem si zvolil toto téma, neboť buddhismus mě svým postojem k světu velmi zaujal, což podnítilo můj zájem prozkoumat tuto problematiku detailněji.

Cílem této bakalářské práce je popsat buddhistické pojetí člověka, přírody a etiky, k čemuž je ale nutné znát podrobné informace o Buddhově učení, kterému se budu v této práci značně věnovat. Nastíním rovněž historii buddhismu a styl života stoupců tohoto směru, který se ve značné míře zachoval dodnes. Dále se budu zabývat šířením buddhismu do západní civilizace a poslední kapitole věnuji využití tohoto tématu při výuce na základních školách a gymnáziích.

V první kapitole se zaměřím na tehdejší Indii, jak byla členěna a jaké sociální podmínky zde panovaly. Tyto informace jsou pro následující kapitoly důležité, neboť i historický kontext má ve vývoji buddhismu svou roli.

Druhá kapitola se zabývá životem Buddha, čili jeho narozením, dospíváním, odchodem a učitelskou činností až po smrt. Během psaní této kapitoly jsem se soustředil pouze na historicky podložená fakta, neboť část informací o Buddhově životě je postavená na legendách, které nejsou důvěryhodné. Je zde zmíněn i důvod Buddhova odchodu a zřeknutí se a nástin jeho učení.

Obsahem třetí kapitoly je popis života dle buddhistického učení dharma, jehož podstatu tvoří čtyři ušlechtilé pravdy a osmidílná stezka, a právě uctíváním a dodržováním těchto pravidel může mnich dojít nirvány. Podstatná část je věnována mnišské obci a životu v ní a také náboženským slavnostem. Taktéž popíši tři hlavní směry, na které se buddhismus rozštěpil a charakterizují soubor textů zvaný Tři koše.

Čtvrtá kapitola pojednává o šíření buddhismu na Západ, tedy do Spojených států amerických a do Evropy, přičemž se zaměřím i na jednotlivé osobnosti a jejich činnost, která dopomohla rozvoji buddhismu v těchto oblastech. Poté rovněž zmíním nejznámější buddhistická centra, která se nacházejí na území České republiky.

V páté kapitole se věnuji buddhistické etice a jejím zásadám, které vycházejí z Buddhova učení, které hlásá mír a nenásilí. Tuto myšlenku dále rozvedu a přenesu její význam do praxe, kdy je naše konání podmíněno zákonem kammy. Bude také uvedena definice etického jednání, které je s kammou velmi těsně spjato.

Šestá kapitola vyjasní, jak buddhisté chápou pojetí člověka a přírody. Uvedu, jaký je vzájemný vztah mezi člověkem a Buddhou, neboť zde nejde o jeho uctívání, jako je tomu například u křesťanství. Dále budu pojednávat o vztahu buddhistů k přírodě a zákonitostem o její ochraně a uvedu příklady, jak se buddhisté podílejí na ochraně životního prostředí po celém světě.

V sedmé kapitole je popsáno, jakým způsobem bych předložil výklad tohoto tématu žákům základních škol a gymnázií, přičemž jsem během psaní částečně vycházel z Rámcových vzdělávacích programů. Je nepochybné, že obtížnost i rozsáhlost daného učiva se v těchto případech liší vzhledem k nárokům, které jsou kladeny na žáky.

1. Indie v době Buddhova života

Nejprve ujasněme, jaké období máme na mysli, pokud je zde řeč o době Buddhova života. Buddha, vlastním jménem Siddhártha Gautama, žil mezi 6. a 5. stoletím př. n. l. - přesným datům se budeme věnovat v kapitole věnované Buddhovu životu, neboť se zde některé názory rozcházejí. Všeobecně je tedy známo, že Buddha žil v rozmezí těchto dvou století, a právě na toto období se nyní budeme soustředit.

Indie byla v Buddhově době na severovýchodní části Indického poloostrova rozdělena podle rodové příslušnosti na malá království a státy. Těchto státních útvarů, nazývaných Mahádžanapady, bylo celkem 16 – Anga, Ašmaka, Avanti, Čéti, Gandhára, Káší, Kambódža, Kóšalsko, Kuru, Magadha, Malla, Matsja, Paňčála, Šúraséna, Vatsa a Vrdždži.¹ Buddha patřil do rodu Šákjů, kteří se nacházeli v oblasti úpatí pohoří Himálaje – dnes bychom toto území hledali přibližně na hranici mezi Nepálem a Indií – ovšem nezdržoval se pouze zde, navštívil i země a města ostatních rodů. Rod Šákjů měl, tak jako jiné rody, radu starších, ve které byl Buddhův otec Šuddhódana, který byl i vládcem. Tak jako ostatní země ovšem musely odvádět daně.² Michael Carrithers ve své knize Buddha zdůrazňuje, že oblasti, které tyto rody ovládaly, byly tzv. kmenové republiky, které měly v čele vůdce, ale nikoliv krále. Proto varuje před některými publikacemi, které o Buddhovi hovoří jako o synovi krále, což je informace chybná.³

Velkou roli ve vývoji společnosti zde sehrávala řeka Ganga, která byla jakýmsi středobodem tehdejší Indie. Jak je známo, již od pradávna se lidé snažili obývat oblasti okolo řek, neboť zde byla vysoce úrodná půda, lidé měli jednu z nejdůležitějších hodnot k přežití – tedy vodu – prakticky stále „u sebe“, začala zde rozkvétat města a docházelo k rozvoji obchodu. Řeky také zajišťovaly a usnadňovaly dopravu lidí i zboží.

Podobně tomu bylo také v Indii, kde ovšem tyto změny přinesly mísení rozdílných národů a kultur, což zapříčinilo rozpad rodů, vazeb mezi nimi a hodnot. Lidé na tuto změnu reagovali odklonem od světských hodnot a rozhodli se odejít do lesů, kde by jim bylo umožněno klidné rozjímání a více se věnovali duchovním hodnotám. Jednou z těchto osob byl právě Gautama. Hlavními představiteli a vůdci náboženského života byli bráhmani

¹ STRNAD, Jaroslav, a kol. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové Noviny, 2008. (Dějiny států) ISBN 80-7106-493-9, s. 58.

² LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 28.

³ CARRITHERS, Michael. *Buddha*. Vyd. 1. Překlad Stanislava Pošustová-Meňšíková. Praha: Odeon, 1994. Osobnosti (Odeon). ISBN 80-207-0495-7, s. 21.

(kněží) a samani (potulní mnichové). Byl zde ale značný rozdíl ve způsobu života těchto dvou „skupin“. Zatímco bráhmani (odtud i název náboženství Bráhmanismus) podporovali a uznávali jasně daný společenský řád (vrstvy) a rituální čistotu, samani naopak usilovali o mravní čistotu každého jedince, sebepoznání a zříkali se bohatství, moci a světských hodnot. Jeden ze samanů, Mahávíra Džina (zakladatel džinismu), lpěl na velice přísné askezi a nenásilí. Co se Buddhy týče, ten vedl své učení ve formě jakési „střední cesty“ – zříkal se světského majetku a sociální nadřazenosti bráhmanů a odmítal až příliš extrémní askezi a sebeпоškozování džinistů. Dbal tedy na otázkách mravnosti a sebepoznání prostřednictvím kázně a snažil se dosáhnout klidu mysli a těla.⁴

⁴ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 28-34.

2. Život Buddha

O Buddhově životě se dochovaly mnohé písemné i ústní tradice, ovšem zcela zde chybí ucelený životopis, který by nám zřetelně nastínil jeho život. Jelikož některé informace o životě Buddha mohou být zkreslené a jiné zase ověřené mnoha nadsázkami, mýty či legendami, tak se budeme soustředit především na ty historicky podložené.

Toto tvrzení ale nechápejme tak, že by tehdejší Indie byla skoupá či chudá na literaturu. Právě naopak, bylo sepsáno mnoho textů, avšak dochovala se pouze malá část. Musíme brát v potaz zejména útoky mnoha národů, které v minulosti podnikaly nájezdy na indickou oblast, které bohužel zahrnovaly i ničení a pálení knihoven, tudíž značná část buddhistické literatury byla zničena. Dalším problémem byl lidský faktor, což znamená nedbalost, která povětšinou vyústila ve ztrátu některých děl či jejich částí.⁵

Na úvod si tedy položme otázku, zda tedy Buddha jako osoba skutečně existoval. Vincenc Lesný v díle *Buddhismus* tvrdí, že se Buddha narodil okolo roku 560 př. n. l. ve vesnici Lumbiní.⁶ Totéž se můžeme dočíst i v knize Egona Bondyho *Buddhismus*, což je doplněno o informaci, že na tomto místě nechal později král Ašóka postavit sloup, který symbolizoval místo Buddhova narození.⁷ Tento sloup nám tedy může sloužit jako historicky podložený důkaz, kde se tento velký myslitel narodil a že skutečně v minulosti žil. A právě nejenom sloupy, ale také kláštery, sochy a další archeologické památky jsou velice důležité pro přesnější určení historie buddhismu, neboť právě díky vykopávkám těchto staveb jsou historikové schopni upřesnit časové údaje.⁸ Některé prameny uvádí, že Buddhovým rodištěm bylo město Kapilavistu. Egon Bondy (1995) ale toto tvrzení odmítá, neboť Kapilavistu bylo pouze jakési centrum oblasti, kde působil Buddhův otec Šuddhódana. Dle tohoto faktu je ale mylné považovat toto město za Buddhovo rodné. Nyní se zaměříme na Buddhovo rodné jméno, Siddhatthó (odtud Siddhártha), což v překladu znamená ten, jenž dosáhl svého cíle. Ovšem podle pálijského kánonu mu bylo dáno jméno Gótamó, (odtud tedy Gautama), proto je Buddha dnes znám i pod tímto jménem - samotné slovo Buddha znamená

⁵ MILTNER, Vladimír. *Vznik a vývoj buddhismu*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2001. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 80-7021-410-4, s. 9.

⁶ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Vyd. 2., ve Votobii 1. Olomouc: Votobia, 1996. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-062-5, s. 30.

⁷ BONDY, Egon, MACHOVEC, Martin (ed.). *Buddha*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha: DharmaGaia, 1995. ISBN 80-85905-09-4, s. 48.

⁸ MILTNER, Vladimír. *Vznik a vývoj buddhismu*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2001. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 80-7021-410-4, s. 10.

osvícený, probuzený.⁹ Právě pálijský kánon je jedním z nejbohatších zdrojů, který obsahuje dochované Buddhovy nauky a odkud historikové čerpají ověřené informace o jeho životě. Tomuto kánonu se budeme věnovat později, nyní bude řeč o Buddhově dospívání a zřeknutí.

Sedm dní po Buddhově narození zemřela jeho matka Májá a dítě tak bylo přenecháno její sestře Mahápradžápatí. Ovšem hlavní podíl na výchově měl Buddhův otec, který svého syna vychovával v duchu lovectví, vojenství, vzdělávání dle jeho sociálního postavení a samozřejmě mu byl podsouván dvorský způsob života, neboť doufal, že se z něj stane jeho nástupce. Přibližně ve svých dvaceti letech byl zasnouben se svou sestřenicí Jašódharou, dcerou královského ministra, která mu zanedlouho porodila syna Ráhula. Je zde ovšem nutno zmínit, že Buddhův otec poskytoval svému synovi cokoli, na co jen pomyslel a zařídil mu tak velice pohodlný a šťastný život. Později, ve svých dvaceti devíti letech, se odhodlal Buddha na projížďku městem, ovšem bez vědomí svého otce. Na ulicích se setkal s žebrajícím starcem a spatřil mrtvého člověka. Byl šokován tím, co viděl, neboť kdykoli dříve se s těmito výjevy na svých projížďkách neseťkal – na nařízení jeho otce, který nechtěl, aby jeho syn spatřil tyto hrůzy a strasti každodenního života, do nichž nepochybně patří nemoci, stáří, smrt a chudoba. To bylo tedy pravděpodobně důvodem, proč Buddha opustil město a vydal se hledat řešení, jak tyto problémy ukončit. A zřeknutí se jeho dokonalého života bez jakýchkoliv strastí byla právě jediná možnost, jak tuto cestu započít.¹⁰

Buddhův odchod byl uskutečněn tedy proto, aby mohl hledat poznání. Na své cestě se postupně stýkal s různými poutníky, poznával náboženská i filozofická učení a soustředil se na praktikování askeze a jógy. Formy askeze, které praktikoval, byly ovšem tak kruté a těžké (hladovky, odpírání spánku atd.), že se sám rozhodl tuto formu sebetrýznění ukončit, neboť si uvědomil, že tento způsob života nikam nevede a onoho kýženého poznání nedosáhne.¹¹

Podle buddhistické tradice usedl Buddha pod strom, později nazývaný „Strom osvícení“ a započal meditaci. Právě zde dosáhl poznání toho, co je utrpení, jak jej odstranit. Osvobodil se od veškerých pozemských tužeb, došel k celkovému vnitřnímu uklidnění a

⁹ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 43.

¹⁰ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 18-20.

¹¹ BONDY, Egon, MACHOVEC, Martin (ed.). *Buddha*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha: DharmaGaia, 1995. ISBN 80-85905-09-4, s. 51-52.

rovnováže, tzv. nirvána. Uvědomil si, že nyní dosáhl onoho svého cíle, jak předurčuje jeho jméno Siddhártha a stal se opravdovým Buddhou, čili osvíceným.¹²

Poté se Buddha vydal do Banárasu, kde zahajuje své první promluvy a kde také získává své první žáky. Během svých cest po celé Indii, které trvaly čtyřicet let, se k jeho učení hlásí další lidé a dochází dokonce k budování buddhistických obcí.¹³ Jelikož mnoho lidí přijímalo učení velice pečlivě, tak se Buddha rozhodl založit mnišskou obec, tzv. sanghu, kde stanovil jistá pravidla chování. Příslušníci sanghy si říkali bhikšuvé či bhikkuové, jejichž úkoly bylo zachovávat a vyučovat dharmu, buddhistickou nauku a pomoci mnichům k dosažení nirvány. Na rozdíl od hinduismu, kde dle tradice mohli být příslušníci sanghy pouze muži, Buddha učinil jakýsi odklon a dovolil vstup do sanghy i ženám. Další pozitivním rozhodnutím, lze-li to tak nazvat, které Buddha učinil, bylo přijímání laiků, tedy přívrženců, kteří přijímali jeho učení, ale nechtěli či nemohli vstoupit do sanghy a dodržovat ona přísná pravidla. Buddha tedy jejich názor akceptoval, což mu zajistilo mnohé další přívržence.¹⁴

Když dosáhl věku osmdesáti let, tak cítil, že jeho tělo slábne a byl se svou smrtí smířený. Navzdory tomu, že byl Buddha opravdu jedinečným člověkem, si musíme uvědomit, že stárnul a trápily ho nemoci. Jedna velice závažná choroba jej dostihla na sklonku jeho života, ale nakonec se uzdravil díky jeho pevné vůli a meditaci. Také ho trápila myšlenka, že by nebylo zcela správné odejít bez jakýchkoliv instrukcí, které bylo třeba předat sangze a jeho žákům.¹⁵ Později jej pohostil jídlem kovářův syn Čunda, které se mu stalo osudným. Dostal kruté bolesti, onemocněl pravděpodobně úplavicí, což zhoršilo jeho špatný zdravotní stav. I tak ovšem doputoval na kraj vesnice Kusinára, kde ulehl na břehu řeky Hiraňnavatí v sálovém háji na lůžko. Zde, obklopen svými žáky a mnichy, zemřel.¹⁶

¹² LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Vyd. 2., ve Votobii 1. Olomouc: Votobia, 1996. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-062-5, s. 35-36.

¹³ BONDY, Egon, MACHOVEC, Martin (ed.). *Buddha*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha: DharmaGaia, 1995. ISBN 80-85905-09-4, s. 53.

¹⁴ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 28-29.

¹⁵ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 167-173.

¹⁶ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Vyd. 2., ve Votobii 1. Olomouc: Votobia, 1996. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-062-5, s. 56-57.

3. Buddhismus – styl života

Jelikož Buddhismus není pouze neteistické náboženství se svým specifickým filozofickým postojem, ale zároveň také způsobem života, tak budeme v této kapitole hovořit o životě v buddhistické obci a mnišských povinnostech a tradicích, které byly s tímto stylem života úzce spjaty.

3.1. Dharma

Položme si ale nejprve otázku, co Buddha vedlo k založení buddhistické obce, sanghy. Před svou smrtí sdělil mnichům, aby útočiště hledali nikoliv v něm samotném, ale v jeho učení. Tato buddhistická nauka, též zvaná jako dharma, zahrnuje čtyři ušlechtilé pravdy a osmidílnou stezku. Čtyři ušlechtilé pravdy tedy jsou:

- „1. Na tomto světě je všechno samá strast: narození je strastné, nemoc je strastná, stárnutí je strastné, smrt je strastná, jakož i styk s nelibým, odloučení od libého, nedosažení žádaného, dosažení nežádaného a také patero lnutí k bytí, to všechno je strastné.
2. Příčinou strastí je „žízeň“, totiž chtivost, tužby, choutky; to vede ke stálému znovuzrozování.
3. Potlačí-li se žízeň, ustanou strasti, neboť není příčiny k jejich vzniku.
4. K potlačení žízně a tím k odstranění strastí vede osmidílná stezka.“¹⁷

Tyto čtyři pravdy nám tedy analyzují příčiny strastí, od kterých se chtěl Buddha oprostit, což vedlo, jak už bylo zmíněno, k jeho odchodu z domova za cílem hledání řešení problémů nemoci, stáří, smrti a chudoby. Osmidílná stezka, která navazuje na čtyři ušlechtilé pravdy, je řešením, jak odstranit onu „žízeň“ a zároveň tedy i veškeré utrpení. Těchto osm hodnot zní:

- „1. Správný náhled, názor, je znalost čtyř ušlechtilých pravd.
2. Správný záměr obnáší zřeknutí se světa, laskavost a dobrou vůli a neublížování bytostem.
3. Správná řeč znamená nelhat, neklevetit a nemluvit hrubě a sprostě ani nesmyslně.

¹⁷ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 26.

4. Správné chování znamená nezabíjet, nekrást a neprostopášnit.
5. Správné žití je vytváření a zachovávání vlastního životního stylu vzhledem k sobě i ke společnosti.
6. Správné úsilí je cílevědomá snaha, jež prostupuje čtyřmi stupni ušlechtilé stezky k potlačení neblahých a k podpoře blahých věcí a jevů.
7. Správné sebeupamatování nebo bedlivost, to je sebeovládání, duševní vyrovnanost, důsledná introspekce, což znamená dbát těla, cítění, mysli a dharmy.
8. Správné soustředění pak obsahuje čtvero stupňů meditace. Kdo provádí správné soustředění, dospěje k procitnutí, jako k němu dospěl Siddhártha.¹⁸

Tento zákon, dharma, tedy mnichy sdružoval do sanghy. Tyto obce dostávaly názvy podle krajů, ve kterých se nacházely – např. obec v městě Sávatthi. V předešlé kapitole byla řeč o laicích, kteří k obci nenáleželi. To ovšem neznamenalo, že by měli absolutní svobodu rozhodování – velice důkladně se jim doporučovalo, aby zachovávali pět příkázání, dávali mnichům almužnu, neboť tímto jim usnadňovali žebrání a také aby zakládali kláštery.¹⁹ Oněch pět příkázání, také známé jako pět zákazů či zásad, zní:

- „1. Nezabíjet živé tvory.
2. Nekrást.
3. Neprovozovat nepovolený pohlavní styk.
4. Nelhat, nepomlouvat, neužívat vulgarismy.
5. Neužívat omamné látky a alkohol.“²⁰

Můžeme tedy s jistotou prohlásit, že těchto pět zásad vychází z dharmy. Vraťme se ale ještě k jedné z povinností laiků, a sice dávat mnichům almužnu. Jak víme, mnichové byli nazýváni bhikkuové, přičemž slovo „bhikku“ znamená žebrák.²¹ Zde tedy vidíme, že mnichové mohou žít pouze z almužen, tedy z toho, co si vyžebrají, a lze předpokládat, že

¹⁸ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 26-27.

¹⁹ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Vyd. 2., ve Votobii 1. Olomouc: Votobia, 1996. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-062-5, s. 176.

²⁰ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Vyd. 2., ve Votobii 1. Olomouc: Votobia, 1996. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-062-5, s. 150.

²¹ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Vyd. 2., ve Votobii 1. Olomouc: Votobia, 1996. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-062-5, s. 176.

toto pojmenování použil Buddha záměrně, aby mnichům zdůraznil jejich příslušnost k obci a povinnost jednat dle dharmy.

3.2. Tři koše

Po Buddhově smrti se začaly projevovat rozdílné názory na nauku, která byla zachovávána pouze prostřednictvím ústních podání. Mnišská obec sangha uspořádala shromáždění, kde požadovala, aby Buddhovo učení bylo zapsáno, díky čemuž se mohli buddhisté shodnout na jednotném znění. Je známo, že rané buddhistické texty byly psány na palmové listy na Srí Lance okolo roku 43 př. n. l. Ke psaní bylo užito jazyku pálijsčina (páli) a tyto texty jsou nazvány Tipitaka, neboli Tři koše, neboť ony spisy byly nejprve skutečně uloženy v koších po třech skupinách.²² Odhaduje se, že Tipitaka je obsahově až jedenáctkrát větší než Bible.²³

Tipitaka se tedy dělí na tři skupiny – Koš Kázně, Koš Rozprav a Koš vyššího učení. Pojdme tedy objasnit obsah těchto textů. Koš Kázně, Vinaja-pitaka, se zaměřuje hlavně na pravidla kázně mnichů a mnišek, kterými se mají řídit v sangze. Dočteme se zde také o Buddhově životě a jeho činnosti a dále o indických dějinách, zvycích a umění.²⁴ Vinaja-pitaka se skládá z těchto pěti knih:

- „1. Větší přestupky (Páradžika-páli)
2. Menší přestupky (Páčittija-páli)
3. Větší oddíl (Mahávagga-páli)
4. Menší oddíl (Čullavagga-páli)
5. Dodatky (Parrivára-páli)²⁵

Koš Rozprav, Sutta-pitaka, obsahuje zejména Buddhovy poučné rozpravy, které pronášel k mnichům i k laikům. Je zde zařazeno i několik rozprav Buddhových žáků

²² WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 67.

²³ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 191.

²⁴ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 191-192.

²⁵ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 191-192.

(Sáriputta, Moggallána, Ánanda, které jsou stejně důležité jako ty Buddhovy, neboť jím byly schváleny. Tyto texty pojednávají o mravní čistotě a výkladu učení.²⁶ Patří sem tyto sbírky:

- „1. Sbíрка dlouhých rozprav (Dígha-nikája)
2. Sbíрка rozprav střední délky (Madždžhima-nikája)
3. Sbíрка příbuzných rozprav (Samjutta-nikája)
4. Sbíрка číselně seřazená (Anguttara-nikája)
5. Drobná sbírka (Khuddaka-nikája)²⁷

Ačkoliv může být název páté sbírky zavádějící, tak tento spis obsahuje celkem patnáct knih:

- „1. Krátké texty (Khuddaka-pátha)
2. Cesta pravdy (Dhammapada)
3. Významné výroky (Udána)
4. „Tak řečené“ rozpravy (Itivuttaka)
5. Zlomkové rozpravy (Sutta-nipáta)
6. Vyprávění nebeských zámků (Vimána-vatthu)
7. Příhody pětů (Péta-vatthu)
8. Verše starých mnichů (Théra-gáthá)
9. Verše starých mnišek (Théri-gáthá)
10. Vyprávění o bódhisattvových zrozeních (Džátaka)
11. Výklady (Niddésa)
12. Kniha analytického poznání (Patisambhidá)
13. Životy arahantů (Apadána)

²⁶ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 192.

²⁷ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 192.

14. Rodopis buddhů (Buddhavamsa)

15. Způsoby chování (Čarijá-pitaka)²⁸

Třetím košem je Abhidhamma-pitaka, neboli Koš vyššího učení, je pravděpodobně nejdůležitějším ze všech tří košů. Odhaluje nám hlubokou filozofii Buddhova nejvyššího učení. Tato sbírka textů se nám snaží nastínit jistý systém Buddhova učení a jeho filozofii, což je podstatné pro pochopení dharmy.²⁹ Abhidhamma-pitaka se skládá z těchto děl:

„1. Klasifikace Dhammy (Dhammasangani)

2. Analytický výklad (Vibhanga)

3. Rozprava o elementech (Dhátukathá)

4. Popis osobnosti jedinců (Puggala-paññatti)

5. Sporné otázky (Kathávatthu)

6. Kniha párů (Jamaka)

7. Kniha kauzálních vztahů (Patthána)³⁰

3.3. Sangha

Nyní se vraťme zpět k sangze. Dosáhnutí nirvány je možné jedině mnišským životem, proto je tedy vhodné dávat do kláštera již mladé chlapce, povětšinou ve věku od deseti do osmnácti let.³¹ Pokud rodiče těchto chlapců nemají žádné námitky proti tomu, aby se jejich syn stal mnichem, tak jej doprovodí do kláštera. Před vstupem u brány se musí zbavit svého oblečení a je jim dáno žluté roucho. Taktéž jsou jim oholeny vlasy, případně vousy, a dostanou misku na almužnu spolu s ostatními předměty, které každý mnich potřebuje. Každý novic je pod dohledem dvou starších mnichů, jeden zastává roli učitele

²⁸ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 192-193.

²⁹ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 193-195.

³⁰ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 193-195.

³¹ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 117.

a druhý roli společníka.³² Poté následuje vysvěcení pro noviciát, kdy mnichové slibují dodržování těchto deseti pravidel:

- „1. Neublížovat bytostem.
2. Nekrást.
3. Nesouložit
4. Nelhat.
5. Neopíjet se.
6. Nejíst mimo stanovený čas.
7. Neúčastňovat se tance, zpěvu, hudby a divadla.
8. Neužívat květinových věnců, voňavek, vonných mastí, šperků a ozdob.
9. Nemít vysoké, široké a pohodlné lůžko.
10. Nepřijímat zlato, stříbro ani peníze.“³³

S přihlédnutím ke čtyřem ušlechtilým pravdám a osmidílné stezce lze vidět jasnou paralelu s deseti pravidly, z čehož lze vyrozumět, že jsou novicové již od samotného začátku připravováni na poněkud odlišný život mnichů, který je v budoucnu čeká.

Pokud se novicové rozhodnou zůstat, tak je čeká ve věku dvaceti let vyšší vysvěcení, kdy se stávají plně kvalifikovanými, tzv. řádovými mnichy. K tomuto obřadu je potřebná účast nejméně deseti starších mnichů. Po tomto slavnostním aktu je mnichům dán nový trojdílný oděv, skládající se z vrchního roucha, spodního roucha a přehození. Musí se taktéž zavázat, že budou dodržovat 227 pravidel, tzv. Prátimókša. Tato řehole obsahuje daleko přísnější pravidla než ta, která bylo nutné dodržovat při novictví. Pokud se rozhodly do sanghy vstoupit ženy, tak obřady probíhaly prakticky stejně, pouze měly odlišný oděv – sukně a lajblík. Ovšem mnišky jsou podřízeny mnichům, nesmějí je samy oslovovat, ale jsou povinny chodit si k nim pro instrukce.³⁴ Dříve se v sangze vyskytovaly řádové mnišky, ovšem s postupem času, kdy celkový počet mnišek razantně ubýval, se tento řád zrušil a

³² WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 105-106.

³³ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 106.

³⁴ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 106.

ženám bylo dovoleno pouze novické vysvěcení. Měly tedy v sangze nižší postavení než muži, což se zachovalo dodnes.³⁵

Mezi typické mnišské budovy patří zcela jistě klášter, avšak je třeba zmínit i ostatní typy obydlí, neboť ta se vyvíjela spolu s buddhistickými obcemi. Uvádí se, že nejprve mnichové žili mimo lidská obydlí, tedy v lesích, na horských stráních, v roklích a jeskyních. Až později začali bydlet v chatách, které buďto stály o samotě nebo byly sdružené do tzv. osad. Již během Buddha života bylo určeno pět typů mnišských obydlí, tzv. lénani. Nejprimitivnější stavení bylo guhá, což si lze představit jako poustevnu ve skále nebo na úbočí hory, popř. postavenou z kamene či ze dřeva. Ostatní stavby už byly, pokud to tak lze nazvat, plnohodnotné budovy a byly nazývány hammijam, pásádó a addhajógó, které se lišily pouze konstrukcí. Posledním typem byl viháró, klášter, který se ustálil a zachoval až dodnes.³⁶ Samotný klášter zahrnuje několik budov, přičemž každá má svou funkci. V mnišské budově se ukládají mnichové ke spánku. Budova sanghy plní funkci jídelny, dále se zde hlasitě předčítají sútry (buddhistické spisy) a projednávají se klášterní záležitosti. V budově dharmy dochází k mnišskému kázání laikům. Kláštery povětšinou disponují i vlastními knihovnami, které čítají rozsáhlé množství náboženských knih a textů a v některých klášterních stavbách se nachází i tzv. vnitřní budova, kde jsou rozmístěny sochy Buddhy na podporu meditujících mnichů.³⁷

Ačkoliv se praktikuje buddhismus přibližně po dobu 2500 let, tradiční život mnichů v kláštorech se uchoval a přetrvává dodnes. Nastíňme tedy obecně klasický mnišský den v sangze. Mnichové vstávají velmi brzo ráno, berou si své misky na almužnu a vydávají se žebrať o potravu – svůj příchod a úmysl oznamují prozpěvováním náboženských textů a zvoněním na gong. Po návratu do kláštera před polednem snědí jídlo, jediné toho dne. Odpoledne je věnováno vyučováním mladších mnichů a meditaci. S příchodem večera ožívá budova dharmy, která je přístupná laikům a probíhají zde kázání a výuka buddhistické nauky. Poté se mnichové přesunou do budovy sanghy, kde předčítají již zmíněné sútry a debatuje se zde o chodu kláštera a o duchovních otázkách. V této budově se ovšem dvakrát do měsíce koná posádha, tzv. den ukáznění, kdy nejstarší mnich promlouvá k ostatním, aby

³⁵ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 117.

³⁶ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Vyd. 2., ve Votobii 1. Olomouc: Votobia, 1996. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-062-5, s. 191.

³⁷ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 106.

se doznali ke svým hříchům. Pokud se některý z mnichů dopustil přestupku a odmítá se přiznat, tak může být ze sanghy vyloučen, k čemuž ale dochází prakticky málokdy.³⁸

Spolu s mnišským životem v sangze jsou taktéž spojeny mnohé slavnosti. Pokud ale chceme mluvit o těchto tradicích, tak je nutné zmínit, že se buddhismus rozštěpil na dva různé směry, théraváda a mahájána. A právě mezi nimi panoval jistý rozdíl, který se promítl i do náboženských rituálů. Pojďme se tedy nejprve zaměřit na vznik a podstatu mahájány, což je nezbytně nutné pro pochopení rozdílů, kterými se odlišuje od původního buddhismu.

3.4. Théraváda a mahájána

Přibližně sto let po Buddhově smrti, mezi 4. a 3. stoletím př. n. l., se mezi buddhisty v sangze začaly vytvářet odlišné názory na pojetí Buddha a jeho názorů. Zásadní změna nastala, když byly objeveny nové sútry (rozmluvy), kterým bylo přisuzováno, že obsahovaly vyšší Buddhovo učení a odkláněly se od původních doktrín. Část mnichů se tedy přikláněla k tomuto učení a došlo k vytvoření směru mahájány, tzv. buddhismu Velkého vozu. Původní směr byl nazývaný théraváda, tzv. cesta starších.³⁹ Příslušníky mahájány byla cesta starších nazývána hínajána, Malý vůz. Ačkoliv toto pojmenování bylo původně posměšné, tak se uchytilo a směr théraváda je tedy znám i pod tímto názvem.⁴⁰

Théravádoví mnichové zastávali myšlenku, že cílem mnišského života je arhatství, tzv. procitnutí, dosažení nirvány a lze ho dosáhnout pouze vedením přísného mnišského života. Laikové tohoto cíle mohou dosáhnout, pouze když vstoupí do mnišského řádu. Naopak mahájánoví mnichové měli ideu, dle které mohli cíle mnišského života dosáhnout i laikové, a to následováním cesty bódhisattvy či dovoláváním se jejich moci. Bódhisattvové, v překladu „bytosti toužící po osvícení“, na rozdíl od théravádových mnichů, se obrací od nirvány a usilují o osvobození všech bytostí od utrpení a strastí. Nesoustředí se tedy na sebe, ale na dobro světa a všech bytostí, které jsou jeho součástí.⁴¹ Aby Bódhisattvové dosáhli dobra světa a lidstva, tak by měli dodržovat šest ctností (páramitá) a dovést je za pomoci čisté mysli k dokonalosti. Tyto ctnosti znějí:

³⁸ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 108-109.

³⁹ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 55.

⁴⁰ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 47.

⁴¹ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 55-57.

- „1. Štědrá dobročinnost (dána)
2. Přísná kázeň (šíla)
3. Trpělivost (kšanti)
4. Odhodlané úsilí (vírja)
5. Meditace (dhjána)
6. Moudrost (pradžňá)⁴²

I když panovaly mezi théravádou a mahájánou rozdíly, tak se mezi těmito směry neobjevily žádné vážné konflikty, jako by tomu například mohlo být u jiných náboženství. Taktéž mnichové obou skupin uznávali Buddhu, respektive Siddhárthu Gautamu, jako zakladatele a hlavního představitele buddhismu. Došlo sice k určení klášterů pro Velký a Malý vůz, ale mnohdy se tyto stavby nacházely bez problémů v jednom klášterním komplexu.⁴³

3.5. Obřady a slavnosti

Jelikož jsme nyní vysvětlili rozdíly mezi théravádským a mahájánským buddhismem, tak se můžeme přesunout k již zmíněným obřadům a slavnostem. Robert Lester v knize *Buddhismus* je rozdělil do tří kategorií – každodenní (pravidelné) obřady, obřady životního postupu a obřady každoroční. Aby mnich dosáhl buddhovství, tak by měl především shromažďovat a sdílet zásluhy. A právě k získání oněch zásluh je třeba účastnit se náboženských obřadů. Každodenně se ráno i večer konají ve všech kláštorech a ostatních stavbách recitační obřady a bohoslužby. Tradicí je položit před Buddhovu sochu květiny, zapálit svíce a kadidlo. Každý tento „předmět“ je zároveň i symbolem – květiny jakožto pomíjivost života (ačkoliv jsou nyní hezké a čerstvé, po určité době zvadnou), svíce, respektive její plamen, znázorňuje osvětlení a kadidlo svou vůní evokuje mravní ctnost. Poté mnichové recitují náboženské texty a laikové se modlí k Buddhovi. Laikové denně obětují jídlo – théravádoví jej předkládají před mnichy, mahájánoví před Buddhu. Mezi obřady životního postupu, čili důležité životní události, se řadí narození, narozeniny, věk dosažení

⁴² WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 48.

⁴³ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 58-59.

dospělosti, svatba a smrt.⁴⁴ Mezi těmito obřady panuje mnoho zvyklostí, neboť každý kraj či země má jiné tradice. Ovšem pro většinu théravádských zemí platí, že narozené dítě je rodiči přineseno do chrámu, kde je mnichem požehnáno, pokropeno posvátnou vodou a dostane jméno. Při pohřbech mnichové přednášejí pohřební texty, v některých mahájánských zemích dokonce vyhotoví destičku se jménem mrtvého, neboť je zde kladen větší důraz na zesnulé předky. Poté se tělo umyje, obleče a za truchlení a vzpomínání probíhá kremace, která je následována pohřební hostinou.⁴⁵

Do každoročních obřadů patří také oslavování Nového roku, Buddhova narození, osvícení a smrti – jelikož je buddhismus široce rozšířen, tak by zde šly jmenovat i jiné svátky, ovšem ony zmíněné jsou nejvýznamnější. Théravádské země s lunárním kalendářem slaví Nový rok v dubnu, mnichové dávají laikům požehnání a laické koupou sochy Buddha.⁴⁶ Ovšem v různých částech krajů různých zemí se oslava tohoto svátku liší, dle zvyklostí obyvatel, kteří nejsou vázáni žádnými pevně stanovenými tradicemi. Obecně je ale Nový rok spojen s oslavami, tancem, zpěvem a se dnem, kdy se nemusí pracovat. Nutno ale dodat, že před příchodem Nového roku by lidé měli splnit své resty, aby byli již od začátku dalšího roku očištěni.⁴⁷ Narození, osvícení a smrt Buddha je théravádovými buddhisty slaveno pouze v jeden den v květnu, též zvaný vaišákha. Buddhisté na Srí Lance během tohoto svátku zdobí celá města za pomoci lampiónů. Mahájánoví buddhisté, především v Japonsku, slaví tyto tři milníky Buddhova života osmého dubna (narození), osmého prosince (osvícení) a patnáctého února (smrt).⁴⁸

3.6. Vadžrajána

Jelikož byla řeč o vzniku nového směru, mahájány, tak bychom měli také zmínit třetí základní směr buddhismu. Ten byl pojmenován vadžrajána, Diamantový vůz, který bývá také nazýván tantrický buddhismus. Tento směr v Indii ovšem vznikl až později, a sice okolo 5. století n. l. a vychází z mahájány, ale pouze s tím rozdílem, že k dosažení procitnutí užívá zcela novou metodu, tantru. Tantra je souhrnný název pro učebnice a příručky, kde jsou

⁴⁴ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 122-123.

⁴⁵ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 101-102.

⁴⁶ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 124.

⁴⁷ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 100.

⁴⁸ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 124.

popsány techniky k dosažení právě onoho procitnutí, kterého lze dosáhnout za pomoci magických zaříkadel (mantra), tajemných obrazců (mandala) a symbolických gest rukou (mudra). V těchto tantrických praktikách jsou zdatní pouze Mistři, nazýváni guru – v Tibetu lámové (odtud lámaismus, jak někdy bývá označováno toto náboženství). Není ovšem podmínkou, že lámové musejí být mnichové – stačí pouze jejich znalostí a dovedností v tantrismu. Nejdůležitější povinností lamů je vést duši umírajícího člověka, a to buď k procitnutí, nebo ke znovuzrození. Tibetský směr buddhismu říká, že ke konečnému cíli buddhisty (procitnutí, nejvyšší moudrosti) jsou zapotřebí tři vozy – théraváda, mahájána a vadžrajána. Lámové studují první dva vozy téměř dvacet let, až poté mohou praktikovat tantru ve formě obřadů, meditací a zaříkadel, což jejich cestu dovede ke konci.⁴⁹

⁴⁹ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 61-64.

4. Buddhismus v západní civilizaci

V této kapitole se zaměříme na postupném pronikání buddhismu na Západ, což bylo započato především díky kolonizacím a migraci. Budeme se i soustředit na buddhistickou scénu v České republice, kde v současnosti existuje mnoho buddhistických skupin a center, což je nepochybně důkazem, že je toto náboženství oblíbené i v naší zemi. Navzdory tomu, že buddhismus vznikl v Indii téměř před 2500 lety a byl jedním z hlavních náboženství pouze v Asii, tak je až podivuhodné, že se uchytil v západních kulturách. Bylo tomu zřejmě proto, že se během své cesty dokázal buddhismus přizpůsobit ostatním kulturám a díky svému nenásilnému pojetí se lehce začlenil mezi ostatní náboženství.

4.1. Počátky šíření

Pravděpodobně první kontakt evropské civilizace s buddhismem nastal v roce 326 př. n. l., kdy starověcí Řekové v čele s Alexandrem Velikým dosáhli indického území. Jelikož mezi Řeky a Indy byly uzavírány kupní smlouvy a dohody, tak jich část zůstala v Indii, kde se podivuhodně lehce asimilovali v tamní kultuře. Později se díky objevitelským výpravám cestovatelů dostávaly do Evropy zprávy a informace o asijských kulturách, které podněcovaly stále více lidí k jejich zkoumání.⁵⁰ K nejvýznamnějšímu kontaktu s buddhistickým světem docházelo na začátku novověku, kdy byli evropští křesťanští misionáři vysíláni do různých oblastí Asie, Ameriky a Afriky. Právě v Asii se postupně odkrývaly informace o neznámých kulturách a náboženstvích, ty ale nebyly příliš brány na vědomí, vzhledem k tehdejšímu pocitu jakési křesťanské nadřazenosti.⁵¹

4.2. Buddhismus v Evropě

Pokud bychom měli zmínit prvního buddhistu v Evropě, tak bychom mluvili o německém filozofovi Arthurovi Schopenhauerovi, u kterého se buddhistický vliv promítl do jeho děl. Tento vliv byl také patrný u německého hudebního skladatele Richarda Wagnera či filozofa Friedricha Nietzscheho. Z toho tedy vyplývá, že buddhismus byl tehdy v oblibě především u umělců – je tu paralela s americkými spisovateli, např. Ralph Waldo Emerson či Henry David Thoreau. Právě literatura byla hlavním faktorem, díky kterému se buddhismus šířil v Evropě – naopak ve Spojených státech amerických se toto náboženství

⁵⁰ CONZE, Edward. *Stručné dějiny buddhismu*. Vyd. 1. Brno: Jota, 1997. Nové obzory (Jota). ISBN 80-7217-002-3, s. 155-156.

⁵¹ DINGIR: časopis o sektách, církvích a nových náboženských hnutích [online]. 1998, 1(4) [cit. 2016-04-07]. ISSN 1212-1371. Dostupné z: <http://dingir.cz/archiv/Dingir498.pdf>

šířilo nejvíce skrze asijské přistěhovalce a misionáře. Traduje se, že za první buddhistický text vděčí Evropané ruskému carovi Petru Velikému. Onen spis byl nalezen ve zničeném buddhistickém chrámu, ovšem nikdo v Petrohradu jej nebyl schopen rozluštit, neboť byl napsán v tibetštině. Petr Veliký se tedy rozhodl poslat tento text do Francie a do Německa. Právě ve Francii došlo k zásadnímu obratu – knihovník francouzského krále Ludvíka XIV. byl schopen přeložit tento text, čímž započal éru překládání buddhistických spisů.⁵²

Razantní a velice přínosnou službu v oblasti překladů přinesl světu svou prací Eugene Burnouf, mezi jehož nejdůležitější překlad díla patří Lotosová sůtra a dále jeho vlastní tvorba Úvod do historie buddhismu. Mezi jednoho z jeho žáků patří Friedrich Max Müller, který pracoval celých dvacet pět let na překladu spisu Rgvéd. S postupem času se otázce buddhismu věnovalo mnohem více lidí, z nichž by bylo vhodné zmínit sira Edwina Arnolda, jehož dílo, respektive báseň Světlo Asie ovlivnilo a přispělo k rozvoji buddhismu. Další podstatná událost, díky které se mohla šířit literatura týkající se buddhismu, bylo vytvoření londýnské organizace Páli Text Society v roce 1881. Hlavním představitelem této organizace byl Thomas William Rhys-Davids, který spolu se svou ženou přispěl svými znalostmi k překladu děl Džátaky, Otázky Milindovy, Digha nikája a k vytvoření pálijsko-anglického slovníku a edice s názvem Posvátné knihy buddhistů.⁵³

Také v Německu byla v rozkvětu překladatelská činnost, která dala za vznik dílu Hermanna Oldengerga Buddha. Jeho život, učení, společenství. Nutno poznamenat, že právě toto dílo později ovlivnilo rakouského překladatele Karla Eugena Neumanna, který přeložil podstatnou část pálijského kánonu, což mělo zásadní vliv na českou buddhistickou scénu a autory, kterým tento překlad posloužil jako velmi cenný zdroj informací o buddhismu. Ovšem sféra buddhismu v Německu se netýkala jen literatury, ale i jednotlivých organizací a spolků, které počaly vznikat. Z těch nejvýznamnějších lze jmenovat Buddhistický misijní spolek v Německu vznikající v roce 1903, který byl později přejmenován na Buddhistickou společnost v Německu. První buddhistické středisko západní civilizace neslo název Buddhistický dům (z němčiny Buddhistische Haus), u jehož založení stál německý lékař Paul Dahlke, který v roce 1924 dal tomuto středisku život, aby buddhismus mohl být uplatňován v praxi. Jedním z nejvýznamnějších německých buddhistů byl Nyanatiloka, vlastním jménem Anton Walter Florus Gueth, který byl autorem mnoha stěžejních knih

⁵² CONZE, Edward. *Stručné dějiny buddhismu*. Vyd. 1. Brno: Jota, 1997. Nové obzory (Jota). ISBN 80-7217-002-3, s. 157-158.

⁵³ CONZE, Edward. *Stručné dějiny buddhismu*. Vyd. 1. Brno: Jota, 1997. Nové obzory (Jota). ISBN 80-7217-002-3, s. 158-159.

týkajících se buddhismu a zároveň reprezentoval a vedl spolek evropských buddhistů na Srí Lance.⁵⁴

4.3. Buddhismus ve Spojených státech amerických

Tak jako v Evropě, tak i ve Spojených státech amerických měli zejména spisovatelé zájem o některé asijské typy kultur, stranili se moderního způsobu života a především hlásali návrat k přírodě, což vedlo ke vzniku směru, transcendentalismu.⁵⁵ Toto filozofické a literární hnutí zastávalo myšlenku, že člověk zůstává centrem dějin světa a příroda jen nástrojem zduchovnění člověka. Dle Emersonovy teorie je příroda, tedy hory, lesy aj., pouze obrazem lidských myšlenek a pocitů.⁵⁶ Další z transcendentalistů, Thoreau, se proslavil dílem *Walden*, čili *Život v lesích*, které napsal v přírodě v dřevěné chatrči, kterou si sám postavil. Rovněž se zajímal o asijskou filozofii a přeložil z francouzštiny do angličtiny dílo *Lotosová sůtra*. Tímto tedy přispěl k pronikání buddhismu do americké společnosti skrze literaturu, ovšem hlavní podíl na tom měli asijsí imigranti. Do první vlny těchto migrantů patřili čínští zlatokopové a dělníci, kteří pomáhali při stavbě transkontinentální železnice, která umožňovala přepravu a dopravu přes celé Spojené státy americké ze západu na východ. Tito imigranti žili v oblastech zvaných Chinatown (v překladu Čínské město, respektive Čínská čtvrť), kde budovali buddhistické chrámy. Podobně tomu bylo i na Havaji, kam přicházeli japonští migranti, z nichž většina patřila k buddhistické škole Čistá země. Tato tradice se ve Spojených státech uchytila a přetrvala dodnes.⁵⁷

Buddhisté, patřící ke škole Čistá země, uctívají buddhu Amitábhhu. Je zde legenda, že Amitábhha pronesl slib, že pokud jeho cesta k buddhovství dojde ke zdárnému konci a on se stane buddhou, tak pomůže všem, kteří na něj pomyslí a obrátí se na něj s prosbou o pomoc. Amitábhova cesta k prociutnutí byla nakonec úspěšná a on se stal Buddhou, sídlící v ráji zvaném Čistá země, kde na stromech rostou místo listů drahokamy a kde stále zpívají ptáci. Lidé tedy věří, že pokud budou uctívat Amitábhhu a proslovovat jeho jméno, tak se mohou

⁵⁴ CONZE, Edward. *Stručné dějiny buddhismu*. Vyd. 1. Brno: Jota, 1997. Nové obzory (Jota). ISBN 80-7217-002-3, s. 159-161.

⁵⁵ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 116.

⁵⁶ LUŽNÝ, Dušan. Snyderova praxe divočiny. *Sedmá generace: společensko-ekologický časopis* [online]. 2003, 2003(2) [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/snyderova-praxe-divociny>

⁵⁷ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 117.

po smrti dostat do Čisté země, což jim přináší úlevu v tomto strastiplném světě.⁵⁸ Hnutí Čisté země je zcela laické a je vedeno duchovními, kteří ale nepřísluší ke klášteru. Náboženský obřad tohoto hnutí se koná pouze jednou týdně, a sice v neděli ráno, kdy jsou pronášeny recitace, a oslavuje se Amitábhova laskavost.⁵⁹

Zásadní událost se ovšem odehrála roku 1893 v Chicagu, kdy byl uspořádán Světový parlament náboženství, kterého se zúčastnil mistr zenu Sojen Šaku. Ten byl příjemně překvapen, s jakým zájmem Američanů o zen buddhismus se setkal, proto tedy vyslal do USA svého žáka, který se jmenoval Suzuki Daisecu Teitaró (D. T. Suzuki). Právě jeho přičiněním byl zen ve Spojených státech stále oblíbenější, a to zejména díky překladu buddhistických textů a pořádání přednášek. Spousta Američanů zenovému buddhismu podlehla, neboť tento životní styl je učil žít přítomností a hlásal, že životního naplnění lze dojít pouze sebekázní, meditací a poučením se.⁶⁰ Právě Suzuki připravil „půdu“ pro rozvoj zen buddhismu a do USA přijížděli poté další zenoví mistři z Japonska, kteří zakládali zenová centra, meditační síně a kláštery. V původním zenovém buddhismu bylo recitováno pouze v japonštině, ten se ovšem začal pomalu přetvořovat v americký zen, kde byla mírnější kázeň či povolení recitování v angličtině.⁶¹

4.4. Buddhismus v České republice

Nyní se zaměříme na buddhismus v České republice, který má zde mnoho příznivců a organizací. Buddhismus bývá odjakživa spojován i se studiem indických jazyků, indologií. Jejím zakladatelem byl profesor Vincenc Lesný, který přeložil velký počet knih a napsal svá stěžejní díla *Buddhismus. Buddha a buddhismus pálijského kánonu* a *Buddhismus*. Ovšem průkopníkem buddhismu byl František Drtikol, který se mimo fotografování a malování věnoval také překladům indických, tibetských, čínských a japonských děl z němčiny do češtiny a byl rádcem mnoha osobností, kde lze kromě Vincence Lesného zařadit i Leopolda Procházku či Karla Weinfurtera.⁶² V Drtikolově překladatelské činnosti bychom měli zmínit

⁵⁸ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 54.

⁵⁹ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 177.

⁶⁰ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 117-118.

⁶¹ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7, s. 178.

⁶² ŠTEKL, Evžen. *Síla moudrosti: interpretace učení Fráni Drtikola*. 2., rozš. a dopl. vyd. Praha: DharmaGaia, 1994. ISBN 80-85905-07-8, s. 9.

díla jako Šankara, Eckhartda, Dharma teorie a Tibetské knihy mrtvých.⁶³ Mezi další významné autory lze řadit Ivo Fišera, Karla Wenera, Leopolda Procházku a především Egona Bondyho, vlastním jménem Zbyněk Fišer, který je znám díky jeho dílu Buddha. Prvním českým mnichem byl zřejmě Nyanassatta Théra, vlastním jménem František Novosad, který pobýval na Srí Lance v tamní buddhistické komunitě a později vydal knihu Základy buddhismu. Zakládání buddhistických center a hnutí bylo v České republice v období druhé světové války a poválečném období téměř nemožné, ale situace se změnila s příchodem roku 1989, kdy po Sametové revoluci a nastolení nové vlády byla umožněna veřejná a svobodná duchovní činnost.⁶⁴

Tradičně, tak jako v jiných zemích, přítomnost buddhismu charakterizuje buddhistické centrum, kde příznivci meditují, promlouvají, věnují se studiu písem, buddhistické kultury a literatury a také publikují knihy a časopisy.⁶⁵ V České republice se tyto skupiny a centra soustředí na tři odvětví – théravádový, zenový a tibetský buddhismus. Níže uvedme jejich přehled dle příslušnosti k určitému směru buddhismu.

Théravádový buddhismus - Bodhi Praha (dále soustředěno i ve městech Olomouc, Liberec, Pardubice), Buddha Mangala, Dibbavana – Meditační centrum Kouzelný les, Dóan Pardubice, Nirodha Praha, Přátelé Dhammy, Sati Brno a Skalní meditační skupina.

Zenový buddhismus – Daruma, Kodo Mugen kai, klášter Senshinji a škola Nagomi, Zenová škola Kwan Um, Sótó zen Česká republika, Zendo na Můstku.

Tibetský buddhismus – Bodhi Path Praha, Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü, Drukpa Kargyud Praha, Kagyu Samye Dzung Plzeň, Komunita dzogčhenu, Rabten Čhödarling, Rangjung Yeshe Gomde Praha, RIGPA Česká republika, Samten Tse Praha, Shambhala, Učení Fráni Drtikola,⁶⁶ Karma Dubgji Ling.⁶⁷

⁶³ František Drtikol: víc než fotograf. *Tipy jak fotit - Tajemství profesionálních fotografů* [online]. 2016 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://tipyjakfotit.cz/frantisek-drtikol-vic-nez-fotograf/>

⁶⁴ CONZE, Edward. *Stručné dějiny buddhismu*. Vyd. 1. Brno: Jota, 1997. Nové obzory (Jota). ISBN 80-7217-002-3, s. 166-168.

⁶⁵ DINGIR: časopis o sektách, církvích a nových náboženských hnutích [online]. 1998, 1(4) [cit. 2016-04-07]. ISSN 1212-1371. Dostupné z: <http://dingir.cz/archiv/Dingir498.pdf>

⁶⁶ HONZÍK, Jan (ed.). *Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia, 2010. ISBN 978-80-7436-006-0, s. 56-152.

⁶⁷ DINGIR: časopis o sektách, církvích a nových náboženských hnutích [online]. 1998, 1(4) [cit. 2016-04-07]. ISSN 1212-1371. Dostupné z: <http://dingir.cz/archiv/Dingir498.pdf>

Popišme tedy činnosti některých z nich. Středisko Bodhi Praha bylo vedeno Mirko Frýbou, docentem katedry psychologie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Preferoval především otázky psychohygieny a psycho terapie, dnes již ovšem žije na Srí Lance. Nutno poznamenat, že toto středisko zprostředkovává kontakt s barmským mnichem Ashinem Ottamou, který na svých cestách mezi Českou republikou a Švýcarskem přednáší a medituje. Přátelé Dhammy, další théravádská skupina, je vedena Ing. Liborem Válkem a publikuje vlastní časopis Dhamma. Zenová škola Kwan Um se může pyšnit žáky mistra Seung Sahna, její dvě centra jsou situována v Praze a v Olomouci a jednou z hlavních postav této školy je Lumír Kolíbal, jehož kvalitní a bohatá tvůrčí činnost dala vznik mnoha publikacím. V pražském centru Karma Dubgji Ling se praktikují meditace, rituální obřady a studium literatury v duchu tibetského buddhistického směru. Centrum Shambhala pořádá meditace v Praze, Brně a Jablonci nad Nisou a je v úzkém kontaktu s americkými buddhistickými centry.⁶⁸

Pokud mluvíme o buddhistické scéně v České republice, tak bychom rozhodně neměli zapomenout na Pražské buddhistické centrum Lotos, které je jakousi pomyslnou základnou všech buddhistů v Čechách a na Moravě. U jejího založení v roce 1998 stál Luboš Vojtěch spolu s buddhistickým mnichem Wimalou. Účelem tohoto centra je poskytnutí prostoru pro meditaci a praktikování nauky. V současnosti tyto možnosti využívají skupiny všech buddhistických směrů, jmenovitě tedy například Buddha Mangala, Bodhi Praha, Kwan Um, Daruma a Karma Kagjü. Také zde probíhají společenské akce a setkávání s učiteli, kteří pocházejí z Barmy, Thajska, Srí Lanky, Malajsie, Japonska a Koreje. Centrum disponuje také knihovnou, která se pyšní více než tisícem knih věnovaných buddhismu – nachází se zde dokonce i díla, která bychom v běžných knihovnách nenašli.⁶⁹ Je to tedy místo, které by nepochybně měl navštívit každý, kdo praktikuje buddhismus, neboť centrum Lotos svou kvalitou předčí všechna ostatní a dokáže nabídnout vše, co buddhista potřebuje.

⁶⁸ DINGIR: časopis o sektách, církvích a nových náboženských hnutích [online]. 1998, 1(4) [cit. 2016-04-07]. ISSN 1212-1371. Dostupné z: <http://dingir.cz/archiv/Dingir498.pdf>

⁶⁹ HONZÍK, Jan (ed.). *Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia, 2010. ISBN 978-80-7436-006-0, s. 54-55.

5. Etické zásady buddhismu

Abychom pochopili buddhistickou etiku, tak se musíme nejprve vrátit ke kořenům Buddhova učení, dharmy. Základem onoho učení jsou čtyři ušlechtilé pravdy, a právě čtvrtá pravda, hlásající, že k odstranění utrpení vede osmidílná stezka, představuje etiku buddhismu, která je v úzkém vztahu s filozofií tohoto směru. Mohlo by se zdát, že buddhismus až příliš lpí na utrpení a strastech, což vyjadřuje spíše pesimistický postoj. Je tomu ale právě naopak, neboť Buddhovo učení nám ukazuje cestu, jak se onoho utrpení celého lidstva zcela zbavit a být šťastným, a to dosažením nirvány. Zároveň si ale musíme uvědomit, že cílem buddhismu není vyřešit všechny problémy světa a popsat jejich řešení. Jistě stojí za zmínku, že toto náboženství za celou dobu své existence, přes 2500 let, nezpůsobilo smrt ani jednoho člověka, na rozdíl například od křesťanství či islámu. Vidíme zde tedy naprosto jasné známky naprosté tolerance, laskavosti, nenásilí a míru – v buddhismu platí zákaz zabíjení či obětování i na všechna zvířata, dokonce i na ta nejmenší na světě, neboť nikdo z lidí nemá právo zničit život někomu jinému. Buddha také zásadně odmítal kastovní systém, který existoval v tehdejší Indii, jelikož chtěl spíše pozvednout postavení lidí. Tím je myšleno i postavení žen, které Buddha neurážel ani neponižoval, jelikož je považoval za slabé už od přírody – tento postoj k ženám byl dříve velice neobvyklý. Svou pozici v buddhismu má i láska, která je univerzální, z čehož lze vyrozumět, že nikdo na světě není pro buddhisty cizinec nebo nepřítel, proto je tedy náboženství buddhismu dostupné každému bez ohledu na jeho původ či příslušnost k dané zemi.⁷⁰ Buddhistická etika je tedy zaměřena především na praxi, tedy na naše činy.

Na etických zásadách a náboženských tradicích dříve vznikalo mnoho kultur, které se díky nim staly vyspělejšími, dnes je tomu ale ovšem jinak, zejména v západních kulturách. Ony tradice ale téměř vymizely, tak jako názor, že chovat se dle morálních zásad již více není obdivuhodné a nastoupila zde tzv. řeč peněz, která většinu morálních zábran boří. Zřejmě proto tedy Buddha zvolil jako desáté pravidlo zákaz přijímání peněz, které musí mniši dodržovat. Jelikož jsme svou podstatou morální bytosti, tak bychom měli i morální zůstat, neboť to je jediný způsob, jak udělat ze světa krásné a harmonické místo k životu. Nejprve ale musíme začít u nás samotných, uspořádat náš život podle nějakého řádu a smířit se nejen sami se sebou, ale také s okolním světem. Pokud my sami budeme konat dobro, tak i lidé okolo nás nám budou oplácet stejným způsobem. Ideálně by etika měla být v nás

⁷⁰ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 209-222.

samotných, v našem srdci, které by nás mělo vést, ale většina lidí potřebuje ze začátku jakousi pomocnou ruku, proto bylo tedy vytvořeno pět zásad buddhismu, které nám pomáhají na naší mravní cestě životem.⁷¹

Jan Burian v časopise *Dingir* zmínil, že „jádem buddhistické etiky je poznání, že jednání (kamma) podmiňuje prožívání.“⁷² Kamma ovšem nejsou jen naše činy, ale také myšlenky. Nyní by bylo vhodné zmínit, že Buddha věřil v reinkarnaci, neboli znovuzrození se. Pokud jedinec zemře, tak podle Buddhova učení se jeho duše přenese do nového těla, tzv. převtělení. Ovšem duše se může znovuzrodit do bytosti nízkého nebo vysokého stavu bytí, což závisí na jedincově jednání v jeho minulém životě.⁷³ Toho se týká zákon kammy, což je následek našeho vlastního konání – pokud jsme konali dobro, dobrem nám bude oplaceno a pokud jsme konali zlo, tak nám bude rovněž oplaceno zlem.⁷⁴ Záleží tedy čistě na nás, zda náš život bude naplněn štěstím či neštěstím – nic se neděje bezdůvodně, je to jen odraz našich činů, postojů, chování a myšlenek.

Je tedy důležité určit, co je to vlastně etické jednání. Mělo by být především prospěšné a blahodárné pro naši osobu. Slovo „prospěšné“ ovšem chápeme jako prospěšné v delší časové perspektivě, bez negativních následků. Naše jednání nesmí být založeno na chamtivosti, lži, sobeckosti a nenávisti, ale pouze na dobru, soucitu a ostatních pozitivních ctnostech.⁷⁵ Pokud budeme tedy eticky jednat, tak budeme nejen náš život, ale také svět činit lepším.

⁷¹ SNELLING, John. *Buddhismus*. Vyd. 1. Překlad Zuzana Krulichová. Praha: Ikar, 2000. ISBN 80-7202-616-X, s. 108-109.

⁷² BURIAN, Jan. *Buddhistická etika v praxi. Dingir: časopis o sektách, církvích a nových náboženských hnutích* [online]. 2012, 15(1), 1 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: http://praveted.info/files/burian_buddhisticka_etika_v_praxi_dodatek.pdf

⁷³ WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0, s. 20.

⁷⁴ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 237.

⁷⁵ KÜNG, Hans a Heinz BECHERT. *Křesťanství a buddhismus: na cestě k dialogu*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1998. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 80-7021-239-X, s. 33.

6. Buddhistické pojetí člověka a přírody

6.1. Pojetí člověka v buddhismu

Pokud se máme zbývat pojetím člověka v buddhistické sféře, tak bychom si nejprve měli ujasnit, že buddhismus není náboženstvím, tak jako v případě křesťanství nebo islámu. Nepanuje zde žádná víra k bohu, který má nadpřirozené schopnosti. Často je Buddha mylně označován jako bůh buddhismu, ale není tomu tak, protože to byl obyčejný člověk, který se stal osvíceným, ale nikoliv bohem. Buddha je sice chápán jako vůdce a učitel, ale není zde vyžadováno jeho slepé následování či naprostá poddanost. Sám Buddha není schopen kohokoliv mravně očistit, neboť je jen učitel, který nám ukazuje cestu k očistění, ale po té cestě musíme jít my sami.⁷⁶

Buddhista není otrokem, který se musí v rámci víry vzdát svého vlastního já, ale má naprostou svobodu myšlení. Z toho vyplývá, že Buddhovo učení nabádá člověka, aby využíval vlastní poznatky a vůli, což ho postupně dovede k procitnutí. Lidé, kteří hledají pravdu, jsou nabádáni, aby o správnosti či špatnosti daného činu přemýšleli sami a nenechali se ovlivnit autoritou druhého, neboť Buddha postavení autorit odmítá. I sám Buddha odmítal názor, že je autoritou všech buddhistů a to nepřestalo platit i po jeho smrti – pokud mnichové pokládají květiny před jeho sochu, činí tak z projevoování úcty a vděčnosti k Buddhovi a jeho učení, nikoliv k soše.⁷⁷

V životě každého člověka tedy působí zákon kammy, který říká, že co kdo zaseje, to také sklídí. Člověk je bytost, kterou lze podrobit výchově a sebezdokonalování, čímž může dosáhnout osvobození se od všech strastí světa, kdy dosáhne blaženého stavu, nirvány. Aby ale člověk tohoto stavu dosáhnul, tak musí rozvíjet sám sebe, a to nejen duševně, ale také tělesně a morálně. Tento rozvoj, dle zákona dharmy, vede přirozenou cestou k sebezdokonalování jedince. Ačkoliv život ovlivněný dharmou vnáší do života člověka spoustu pravidel, tak je mu dána volnost a poskytnuta příležitost k osobnímu rozvoji, aby dosáhl na své životní cestě dokonalosti. Buddhismus tedy obecně věří, že v každém člověku se nachází potenciál pro dosažení dokonalosti.

⁷⁶ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 197.

⁷⁷ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1, s. 198-200.

Jelikož se Buddha ostře stavěl proti kastovnímu systému v Indii a nerovnoprávnosti žen, tak je nepochybné, že všichni lidé jsou si podle buddhismu rovni a každý jedinec má tedy právo na vlastní osobnostní rozvoj. Rovnost všech lze také spatřovat v myšlence, že každý člověk podléhá přirozenému řádu bytí – narození, život a smrt – který platí jak na chudého žebráka, tak i na krále.

6.2. Pojetí přírody v buddhismu

V období raného buddhismu se nevyskytovalo velké množství literatury, která by se týkala životního prostředí a jeho ochrany. Je tomu z toho důvodu, neboť problematika znečišťování životního prostředí se týká zejména pozdější doby, která je spojována se vznikem měst a továren. Ovšem v pálijském kánonu nalezneme dostatek informací, které vymezují buddhistický postoj k přírodě.⁷⁸ Buddhistickým principem je ochrana všeho života, což se netýká pouze lidských bytostí, ale také přírody. Buddhovo učení nám říká, abychom zachovávali úctu k životu a zásadně se vyvarovali zraňování nebo zabíjení jakýchkoliv živých bytostí. Je to z toho důvodu, že všechny tyto bytosti mají své vlastní životy, kterých si váží a nechtějí o ně přijít. A to platí i pro ty nejmenší tvory na světě, například zástupce hmyzí říše. Jinak řečeno, musíme soucítit se všemi ostatními živými bytostmi a neničit jim jejich životy.⁷⁹

Buddha a jeho žáci považovali přírodu a všechny její aspekty za zdroj radosti a estetického uspokojení a oceňovali její krásu. Sám Buddha usiloval o ochranu všech vodních zdrojů – mnichům bylo zakázáno házet odpad či zbytky jídel do řek a jezer a byli vyzváni, aby ochraňovali všechny živé bytosti, které tam žijí. Již tehdy buddhismus respektoval přírodu a snažil se s ní patřičně zacházet.⁸⁰ Buddhistické učení se tedy týkalo i životního prostředí, neboť lidé jsou od počátku jeho součástí. Jak již bylo řečeno ve třetí kapitole, prvotní buddhistická komunita žila v lesích pod velkými stromy, v jeskyních a v prostředí hor. Mnichové byli přímo závislí na přírodě a respektovali a obdivovali její rozmanitost. Je znám příběh o mnichovi, který šel obstarat dříví a usekl větev z jednoho stromu. Duch, který v onom stromě sídlil, si šel stěžovat Buddhovi, že někdo jeho dítěti usekl ruku. Buddha poté zakázal kácet stromy, neboť i s nimi by se mělo jednat se soucitem a měl by k nim panovat stejný nenásilný postoj, jako k lidským bytostem. A totéž se vztahuje i na všechny rostliny, neboť i ty jsou součástí přírody.⁸¹

⁷⁸ Nature in Early Buddhist Traditions. *Green Dharma* [online]. [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.dharmanet.org/coursesM/37/ecology1.htm>

⁷⁹ Early Buddhist Views of Nature. *Green Dharma* [online]. [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.dharmanet.org/coursesM/37/ecology1a.htm>

⁸⁰ Early Buddhist Views of Nature. *Green Dharma* [online]. [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.dharmanet.org/coursesM/37/ecology1d.htm>

⁸¹ Early Buddhist Views of Nature. *Green Dharma* [online]. [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.dharmanet.org/coursesM/37/ecology1e.htm>

Život v lese se ale netýká pouze lidí a rostlin, ale také zvířat, která zde mají svůj domov. Proto je zcela nutné je respektovat a neubližovat jim v jejich přirozeném prostředí. Pokud chceme zachovávat buddhistickou etiku, tak bychom se měli vyvarovat poškozování a znečišťování životního prostředí a zároveň se snažit tato místa chránit, aby nebylo ublíženo jak fauně, tak i flóře.

V současnosti se celý svět potýká s ekologickými problémy, jako je znečišťování životního prostředí či odlesňování. Buddhisté ovšem jen nečinně nepřihlížejí, ale snaží se tyto problémy řešit nebo omezit jejich vznik. Jako příklady buddhistických reakcí na zhoršený stav životního prostředí lze uvést postoje buddhistických center ve Spojených státech amerických, která se ostře staví proti odlesňování tavných lesů a ničení bobřích hrází a taktéž se snaží omezit znečišťování životního prostředí. Dále zmiňme postoj současného tibetského dalajlámy, který svým mírovým plánem pro Tibet usiluje o zachování trvalého míru na tibetském území, ochranu jeho životního prostředí a zamezit skladování jaderného odpadu. V Thajsku mnichové žehnají stromům, které se nacházejí v oblastech, které jsou určeny k vykácení.⁸² Během rozhovoru pro BBC buddhistický mnich Phrakru Pitak Nanthakthun sdělil, že během žehnání jsou stromy obmotávány posvátnými oranžovými mnišskými róbami, což by v lidech mělo evokovat, že po tomto požehnání budou i samy stromy posvátné a lidé by se k nim měli chovat s respektem.⁸³

⁸² Buddhist Environmental Action. *Green Dharma* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.dharmanet.org/coursesM/37/ecology5.htm>

⁸³ Buddhist Monks Ordain Trees To Protect The Environment. *The Huffington Post* [online]. 2015 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/2015/03/04/buddhist-monks-ordain-trees_n_6784568.html

7. Využití tématu ve výuce OV a ZSV

Jelikož je buddhismus jako téma velice rozsáhlé a v jistých případech, zejména v otázkách etiky a Buddhova učení, složitější na pochopení, tak je nepochybné, že žákům základních škol bude tato látka předložena zcela odlišným způsobem než žákům gymnázií. Proto bude tato kapitola rozdělena do dvou částí, které se budou jednotlivě věnovat výuce tématu buddhismu a jeho etiky na základních školách a gymnáziích. Budu také vycházet z Rámcových vzdělávacích programů, což jsou dokumenty, které vymezují rámce vzdělávání pro jednotlivé etapy vzdělávání.

7.1. Seznámení se základy buddhismu na 2. stupni základních škol

Předmět Občanská výchova se vyučuje na druhém stupni základních škol, čili od šesté do deváté třídy. Žáci jsou v tomto předmětu seznamováni se světovými náboženstvími, mezi které nepochybně patří i buddhismus. Toto náboženství se ale netýká pouze Občanské výchovy, žáci se s tímto tématem jistě mohou setkat i v jiných předmětech, mezi které patří Dějepis a Zeměpis. Největší pozornost mu ale ovšem bude věnována v Občanské výchově.

Vzdělávací oblast Člověk a společnost, součást Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, směřuje svými cíli k tomu, aby žáci poznali rozmanité dějiny a kulturu společností, které jsou odlišné od té naší a na základě těchto poznatků zaujmout tzv. pozitivní společenské postavení, čili se vyvarovat rasismu, xenofobii a extremismu. Této oblasti se týkají i průřezová témata, která zobrazují aktuální problémy světa, a to především Multikulturní výchova. Ta má za úkol seznámit žáky zejména s kulturami a jejich tradicemi a hodnotami.⁸⁴

Samotný výklad tohoto tématu v hodinách Občanské výchovy by neměl být příliš složitý, neboť musíme brát v úvahu věk dětí spolu s formou výuky, která by měla zajisté zahrnovat využití fotografií jak v elektronické, tak i v tištěné podobě. Právě tato forma by žáky patrně nejvíce zaujala, neboť by viděli názorné ukázky buddhistických staveb spolu s mnišským životem. Jistě zajímavé by bylo přehrát žákům dokument či krátké video o tomto náboženství. Co se týče teoretické části, zde bych se zaměřil na výklad Buddhova života, což bych spojil s legendami, které se váží na jeho život. V otázce etiky bych zmínil toleranci,

⁸⁴ UPRAVENÝ RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ PLATNÝ OD 1. 9. 2013 [online]. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*, 2013 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/29397/download/>

nenásilí, mír, soucit k přírodě a ke zvířatům a také naše jednání, neboť každý čin, který vykonáme, má nějaký následek. Jako další náplň hodiny či domácí úkol bych zvolil pracovní list, kde by žáci měli za úkol přiřazovat jednoduché pojmy, týkající se buddhistického života, k obrázkům. Jako cíl výuky bych si tedy stanovil, aby žáci měli povědomí o existenci buddhismu a znali alespoň některé základní pojmy.

7.2. Seznámení se základy buddhismu na gymnáziích

Na všeobecných gymnáziích se výuka Základů společenských věd soustředí na rozsáhlejší obor učiva, který se týká oblastí filozofie, sociologie, psychologie, ekonomie, politologie, etiky, práv aj. S tématem buddhismu se tedy žáci setkají vícekrát, přinejmenším o něm ale bude řeč v hodinách, jejichž náplň bude filozofie, religionistika a etika.

Podle Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia, v oblasti Úvodu do filozofie a religionistiky, by měl být žák schopen objasnit podstatu a východiska filozofie, rozlišit hlavní filozofické směry spolu s jejich hlavními představiteli, porovnat lidská jednání z hledisek různých etických norem, rozlišovat hlavní náboženské systémy, jejich znaky a historii.⁸⁵

Je tedy patrné, že výuka na gymnáziích by už byla obsáhlejší, neboť dle cílů Rámcového vzdělávacího programu by měl být podán žákům výklad o filozofii a náboženství. Teorie by se týkala samozřejmě opět Buddhova života, ale tentokrát mnohem detailněji, a poté bych se zaměřil na jeho nauku, dharmu, což by zajisté souviselo se základními informacemi o čtyřech ušlechtilých pravdách a osmidílné stezce. Zmínil bych i základní buddhistické směry, theravádu, mahájánu a vadžrajánu. Dalším bodem výuky by byl život v mnišské obci, kterého se dotýkají jistá pravidla, a pokračoval bych výkladem buddhistické etiky, zejména přístupem buddhistů k přírodě a k ostatním lidem. K zobrazení jednotlivých aspektů buddhistického života bych využíval, tak jako na základní škole, fotografie i dokumentární videa. Poté bych dal žákům prostor k diskuzi, která by se týkala především etických zásad buddhismu a pokud by nerozuměli nějaké části mého výkladu, tak bych jim byl plně k dispozici, neboť toto téma je velice rozsáhlé.

⁸⁵ BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007 [cit. 2016-04-13]. ISBN 978-80-87000-11-3, s. 42. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/159_1_1/

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo popsat a vysvětlit buddhistické pojetí člověka, přírody a etiky. Aby tohoto cíle bylo možné dosáhnout, tak bylo nutné nastínit historický kontext a život Buddhy, kde byly zmíněny Siddhárthovy základní filozofické postoje. Poté jsem se zabýval jednotlivými aspekty Buddhova učení, podle jejichž zákonů žili mnichové v mnišské obci. Charakterizoval jsem tři základní buddhistické směry, jež vznikly po Buddhově smrti a které se od sebe v některých případech odlišují, ať již v ohledu filozofie nebo tradicí během obřadů. Popisoval jsem také šíření buddhismu do západní civilizace, kde jsem zahrnul i Českou republiku. Po strukturovaném přehledu o historii a učení buddhismu bylo možné přistoupit k buddhistickému pojetí člověka, přírody a etiky, neboť ona pojetí vycházejí právě z učení, jež bylo nejprve nutné vysvětlit. Nejprve jsem se zabýval etickým jednáním, jehož podstata vychází z našich činů a poté jsem popsal člověka a přírodu v buddhistickém pojetí a vzájemný vztah mezi těmito dvěma sférami, který by měl být ohleduplný a mírumilovný. V závěru mé práce jsem se zabýval formou výuky tohoto tématu na základních školách a gymnáziích.

Domnívám se, že cíl této bakalářské práce byl splněn. Ačkoliv je buddhismus, respektive buddhistické pojetí člověka, přírody a etiky, jako celek velice obšírné téma, tak jsem se snažil obsáhnout to nejdůležitější, aby čtenář pochopil danou problematiku.

Prameny a literatura

BONDY, Egon, MACHOVEC, Martin (ed.). *Buddha*. 2. opr. a dopl. vyd. Praha: DharmaGaia, 1995. ISBN 80-85905-09-4.

CARRITHERS, Michael. *Buddha*. Vyd. 1. Překlad Stanislava Pošustová-Menšíková. Praha: Odeon, 1994. Osobnosti (Odeon). ISBN 80-207-0495-7.

CONZE, Edward. *Stručné dějiny buddhismu*. Vyd. 1. Brno: Jota, 1997. Nové obzory (Jota). ISBN 80-7217-002-3.

HONZÍK, Jan (ed.). *Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice*. 1. vyd. Praha: DharmaGaia, 2010. ISBN 978-80-7436-006-0.

KÜNG, Hans a Heinz BECHERT. *Křesťanství a buddhismus: na cestě k dialogu*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1998. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 80-7021-239-X.

LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Vyd. 2., ve Votobii 1. Olomouc: Votobia, 1996. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-062-5.

LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. V českém jazyce vyd. 3. Překlad Kateřina Hronová. Praha: Prostor, 2003. Náboženské tradice světa. ISBN 80-7260-087-7.

MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Překlad Josef Marx. V Olomouci: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-341-1.

MILTNER, Vladimír. *Vznik a vývoj buddhismu*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2001. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 80-7021-410-4.

SNELLING, John. *Buddhismus*. Vyd. 1. Překlad Zuzana Krulichová. Praha: Ikar, 2000. ISBN 80-7202-616-X.

STRNAD, Jaroslav, a kol. *Dějiny Indie*. Praha: Lidové Noviny, 2008. (Dějiny států) ISBN 80-7106-493-9.

ŠTEKL, Evžen. *Síla moudrosti: interpretace učení Fráni Drtikola*. 2., rozš. a dopl. vyd. Praha: DharmaGaia, 1994. ISBN 80-85905-07-8.

WANGU, Madhu Bazaz. *Buddhismus*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Světová náboženství (NLN, Lidové noviny). ISBN 80-7106-184-0.

Elektronické zdroje

BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007 [cit. 2016-04-13]. ISBN 978-80-87000-11-3, s. 42. Dostupné z: http://www.nuv.cz/file/159_1_1/

Buddhist Environmental Action. *Green Dharma* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.dharmanet.org/coursesM/37/ecology5.htm>

Buddhist Monks Ordain Trees To Protect The Environment. *The Huffington Post* [online]. 2015 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/2015/03/04/buddhist-monks-ordain-trees_n_6784568.html

BURIAN, Jan. *Buddhistická etika v praxi. Dingir: časopis o sektách, církvích a nových náboženských hnutích* [online]. 2012, **15**(1), 1 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: http://praveted.info/files/burian_buddhisticka_etika_v_praxi_dodatek.pdf

DINGIR: časopis o sektách, církvích a nových náboženských hnutích [online]. 1998, **1**(4) [cit. 2016-04-07]. ISSN 1212-1371. Dostupné z: <http://dingir.cz/archiv/Dingir498.pdf>

Early Buddhist Views of Nature. *Green Dharma* [online]. [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.dharmanet.org/coursesM/37/ecology1a.htm>

Early Buddhist Views of Nature. *Green Dharma* [online]. [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.dharmanet.org/coursesM/37/ecology1d.htm>

Early Buddhist Views of Nature. *Green Dharma* [online]. [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.dharmanet.org/coursesM/37/ecology1e.htm>

František Drtikol: víc než fotograf. *Tipy jak fotit - Tajemství profesionálních fotografů* [online]. 2016 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://tipyjakfotit.cz/frantisek-drtikol-vic-nez-fotograf/>

LUŽNÝ, Dušan. Snyderova praxe divočiny. *Sedmá generace: společensko-ekologický časopis* [online]. 2003, **2003**(2) [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/snyderova-praxe-divociny>

Nature in Early Buddhist Traditions. *Green Dharma* [online]. [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: <http://www.dharmanet.org/coursesM/37/ecology1.htm>

UPRAVENÝ RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ PLATNÝ OD 1. 9. 2013 [online]. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*, 2013 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/29397/download/>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jiří Šrámek
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr ZIMA, Ph.D.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Pojetí člověka, přírody a etiky v buddhismu
Název v angličtině:	The conception of human, nature and ethics in Buddhism
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá pojetím člověka, přírody a etiky v buddhismu. Skládá se ze sedmi kapitol, které jsou zaměřeny na Buddhův život a učení, život v klášteře, obřady a hlavní buddhistické směry. Dále se zabývá šířením buddhismu na Západ. Jsou zde také popsány etické zásady a vztah mezi člověkem a přírodou. Závěr práce je věnován využití tohoto tématu při výuce.
Klíčová slova:	Buddhismus, Buddha, Siddhártha, Gautama, pálijský kánon, nirvána, náboženství, filozofie, dharma, čtyři ušlechtilé pravdy, osmidílná stezka, sangha, Tři koše, theraváda, mahájána, vadžrajána, etika, kamma, výuka.
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis deals with the conception of human, nature and ethics in Buddhism. It consists of seven chapters, which focus on the Buddha's life and his teachings, the monastic life, religious ceremonies and the major schools of Buddhism. It further deals with the spread of Buddhism to the West. There is also a description of the ethical principles and the relationship between human and nature. The final part is dedicated to the application of this theme in education.

Klíčová slova v angličtině:	Buddhism, the Buddha, Siddhartha, Gautama, the Pali Canon, nirvana, religion, philosophy, dharma, the Four Noble Truths, the Eightfold Path, sangha, the Three Baskets, Theravada, Mahayana, Vajrayana, ethics, kamma, education.
Přílohy vázané v práci:	CD-ROM
Rozsah práce:	42 stran
Jazyk práce:	Český